

Српска гарда, школа и читаоница у Боки

Објављено: 03.03.2018.год.

Српска гарда у Котору

Пише Бошко Антић, контраадмирал у пензији

У време највећег средњовековног економског и културног успона Котора и Боке, под окриљем владавине Немањића, долази до измене карактера Которске морнарице и она постаје сталешко удружење "Братовштина помораца". Касније, у време када је Бока у млетачкој и турској власти, и поред тешких услова за национално испољавање, бокелски поморци Срби су стално то чинили. Организовали су своју школу и своју гарду, имали су своју читаоницу, Српски соко, Српску кредитну задругу...

БОКЕЉСКА "БРАТОВШТИНА ПОМОРАЦА" У ВРЕМЕ НЕМАЊИЋА

Организована делатност бокелских помораца јавила се још почетком деветог века. Она је мењала своју структуру током векова. Прво је имала војни карактер и служила је не само за одбрану територијалних вода већ и као борбена снага у оквиру византијске флоте. Тај исти карактер задржала је и у доба српске немањићке државе. Уживајући аутономију најширег типа у оквиру српске намањичке државе, Котор је, развијајући разноиврсне делатности привредног карактера, постао један од најзначајнијих градова српске средњовековне државе и њена главна поморска лука.

У ово време јача и његова морнарица. Тада су у Котору, почетком **14. века**, донешене и законске одредбе које су регулисале и службу на ратним галијама, за то време најјачим и најефикаснијим пловним борбеним средствима.

У Душановим плановима за освајање Византије, а посебно Цариграда, биле су предвиђене и ратне галије, чији је стрешински кадар и посаду могла обезбедити једини организована которска морнарица.

Баш у време највећег средњовековног економског и културног успона Котора и Боке, под окриљем владавине Немањића, долази до измене карактера Которске морнарице и она постаје сталешко удружење "Братовштина помораца".

Предпоставља се да је већ тада имала свој статут.

Зграда Српске поморске закладне школе

Поред више школа поморства у Перасту и Прчњу, постојала је редовна "Српска поморска закладна школа" у Србини (Херцег Нови) основана 1858. год.

Под притиском јавног мњења у Боки и устанка у Грбљу 1848. године, Аустрија је отворила једноразредну поморску школу 1849. године у Котору, али је наставни језик био италијански, а српски језик се није у почетку ни предавао.

Херцеговљани, који су још пре тога имали три заоставштине својих добротвора за отварање поморске школе, финансијска средства и зграду, тражили су своју школу у којој би језик био српски, а италијански и немачки страни језик.

Врло лукаво, Аустрија је одбијала захтев херцеговске општине са мотивацијом да је поморска школа отворена у Котору.

У тој борби која је трајала десет година, Херцег Нови је био упоран и коначно је изборио своју школу, названу "поморска србина".

"Српска поморска закладна школа" основана је легатима Јована Бошковића, Ђура Ђаковића и Јевросиме Лакетић. Школа је морала имати српски карактер. Свечано је отворена 31. јануара 1858. године. Први управитељ био је капетан Мато Мрша из Пераста, који је био дугогодишњи командант једрењака, навигатор који је опловио рт Хорн, учесник у рату за ослобођење Грчке. Школа је била расадник српске мисли и духовна тврђава у Бокелском устанку и Невесињској пушки.

Иначе, до тада најпознатија поморска школа била је она у Перасту, која је и најстарија на јадранској обали, јер је већ 1512. године Пераст имао 60 бродова којима су заповедали капетани који су били ученици ове поморске школе. Школу у Перасту водили су фратри од 1637. године. Поред осталих капетана ту су школу завршили Марко Мартиновић, Матија Змајевић и Антун Грубаш који је касније стручно описао Јадранско море и израдио прве поморске карте.

Поморска школа у Перасту оставила је неизбрисиве трагове у историји поморства, нарочито када је крајем 17. века школовала руске поморце. Наиме, Петар Велики одредио је 90 питомаца да изучавају поморство у западној Европи: 22 у Холандији, а 28 у Венецији. Млетачки сенат је одвојио 17 питомаца - кнежеве и бољаре и поверио их Марку Мартиновићу поморском капетану и одличном познаваоцу математике, науке, хидрографије и бродоградње. Сенат му је на располагање ставио брод Ива Лазаревића да би имали и практичну обуку.

СРПСКА НАРОДНА ГАРДА

Печат Српске народне гарде из Котора

"Бокељска морнарица", старо братство помораца из Боке, постојала је од 809. год. Своју организацију је мењала према политичким приликама. Организована је у доба **Венеције** као самостално друштво, а у доба **Аустрије** учествује искључиво у црквеним свечаностима Светог Трипуна.
Не сме се изједначити Бокељска морнарица са бокељским поморством.

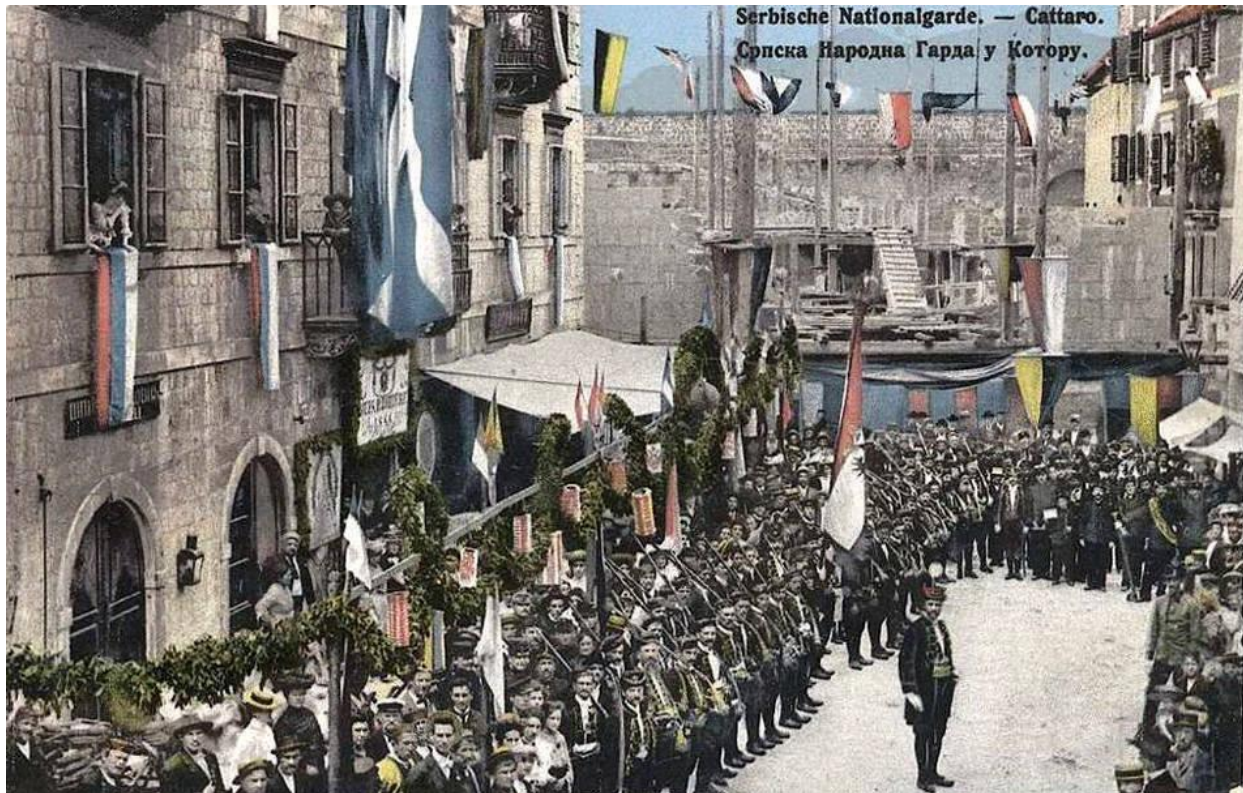
Чланови Српске народне гарде, Котор 1880. године

Да би разјединила Бокеље, Аустрија је которску морнарицу везала за своју политику. Одређена јој је искључиво "традиционална улога" да учествује само у католичкој црквеној паради.

Тиме је потпуно извршена изолација православних Бокеља.

Которски бискуп Марко Калођера је подржавао аустријску политику и забранио православним грађанима да учествују у которској морнарици.

Било је покушаја да се управа Морнарице супростави которском бискупу, али су покушаји били узалудни.

Српска гарда у Котору

Православни Которани реаговали су на тај начин што су организовали своју Морнарицу 1862. године, тзв Српска гарда, чији су чланови носили живописну ношњу и оруђе.

И тако је "бокељска морнарица" учествовала у црквеној процесии Светог Трипуна, а "Српска гарда" при својој цркви Светог Николе на Тројчиндан.

Гарда је била обучена у стародревно одело Котстке морнарице накићена украсним оружјем. У време док је трајала литургија Гарда је стајала пред црквом светог Николе и на главне моменте литургије, по заповеди првог војводе **Србске гарде** Константина Неговића пуцала из пушака. После подне банда је свирала корачнице састављене од песама миљених у народу. Свечаност је трајала све до касних сати, а околина града и све улице биле су осветљене бенгалским ватрама.

Године 1865. месеца маја на својој ванредној скупштини у дворани православне општине Српска народна гарда је једногласно изабрала за свог доживотног војводу **Стефана Витеза Бјеладиновића** који је друштвом управљао мудро све до своје смрти 2. јануара 1894. године.

Године 1888. на дан 26. априла Његова Ц. К. Висост највојвода Албрехт од Аустрије, подарио је друштву Српска народна гарда свилене траке у злату извезене са државним грбом и натписом: **Вјера и поштење**. За ову прилику, учитељ которске грађанске музике Д. де Сарно, компоновао је музику на стихове песме **Амо браћо**, Ц. В. Вилотића, коју је, испред многобројних грађана Котора, извело **Српско певачко друштво Јединство**.

После убиства аустријског престолонаследника Фердинанда у Сарајеву 1914. године, и у првим данима првог светског рата, "Српска гарда" је укинута, а "Бокелјска морнарица" је наставила свој рад¹.

СЛАВЈАНСКА ЧИТАОНИЦА

Прва словенска читаоница основана је у Котору 1848. године. Она је вијала "славјанску бандијеру"(словенску заставу), црвено-бело-плаве боје. Многи бокелјски бродови су вијали овакву заставу. Њени чланови били су школовани људи, привредници и поморци који су ширили идеју о словенској припадности, о живом и борбеном патриотизму са литералним и социјалним стремљењима и који су настојали изнад свега да оживе и ојачају језик који је био презрен од стране млетачких и аустријских господара.

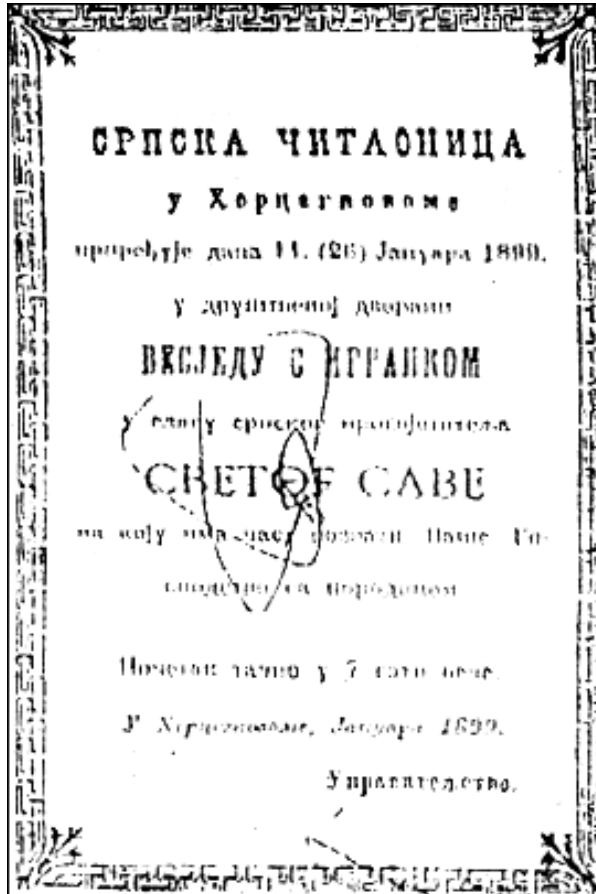
Са истим циљем основана је и читаоница у Прчњу 1861. године и њени чланови су били махом поморски капетани. Следеће године то је учињено и у Доброти и Херцег Новом, где је 31. децембра 1894. године основана **Српска читаоница.** Тог дана оверен је Правилник српске читаонице, а већ 27. јануара **на Савиндан почела је са радом Српска читаоница.**

Славјанска читаоница у Доброти

Ове читаонице су пратиле сва збивања у словенском свету и сваком приликом манифестовале су своје патриотско осећање.

Тако је управа читаонице честитала књазу Николи улазак Црне Горе у рат против Турске 1875. године: "... Доброћани, сусједи заслужној Црној Гори усхићеним срцем вапе: у добар час Кнеже засјао мач у твојој витешкој десници. Нека се већ скрше ланци наше браће и понови по тебу силна српска слава".

Аустрија је нерадо гледала на ове читаонице и није дозвољавала да се оснивају нове под истим именом. Разуме се, да је кочила њихов напредак, па је укинула ову читаоницу у Котору 1880. године сбог тога што је управа читаонице честитала Светозару Милетићу пуштање из мађарског затвора. Оне које су остале наставиле су са својим патриотским радом 2.

Бошко АНТИЋ, контраадмирал у пензији

1 Предраг В. Ковачевић наводи да у Календару "Бока" за 1913. године пише: "По пријему католичке морнарице, која се од давнина окупља под оружјем, обучена у старинску ношњу Бокелја са неким млетачким додацима... установише Срби у Котору 1862. године витешко друштво под именом 'Српска гарда' на успомену бокелјских витезова и јунака ради прославе црквене свећаности Св. Тројице која се у Котору особито слави".

2 Предраг В. Ковачевић, Историја бокелјског поморства, Котор, 1984, стр. 163-165